

АРХЕОЛОГІЯ ЯК СЕНС ЖИТТЯ (ПАМ'ЯТІ ЛЕОНІДА МАЦКЕВОГО)

Галина ПАНАХИД

Львівський історичний музей,
пл. Ринок, 6, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: panaxyd@gmail.com

“Аж поки смерть не розлучить нас...”. Мабуть, саме таку обітницю дали вони собі навзаєм у далекому 1960 р. – студент-історик Леонід Мацкевий та його кохана Археологія. Вони спільно пліч-о-пліч прожили цікаве й насичене подіями життя, впродовж якого Л. Мацкевий жодного разу не зрадив своїй Науці, ані не засумнівався у своєму виборі. Він всіляко плакав її та популяризував, творив і розвивав. Археологія відповідала йому взаємністю, відкриваючи перед дослідником все нові й нові таємниці.

Рис. 1. Леонід Мацкевий – завідувач відділу в Керченському історико-археологічному музеї. 1965 рік. Світлина з приватного архіву
Fig. 1. Leonid Matskevych – Head of the department of archaeology of Kerch museum of history and archaeology. 1965. Photo from private archive

Леонід Георгійович Мацкевий народився 26 жовтня 1935 р. у м. Горлівка на Донбасі. Згодом батько – Георгій Мацкевий – отримав службове скерування на роботу до Києва, пов'язану з реконструкцією будівлі Верховної Ради. Відтак сім'я переїхала до столиці.

У Києві Л. Мацкевий здобув середню освіту. Тут у школяра виникли перші серйозні захоплення історією, нумізматикою, археологією. Одне з них згодом стане справою його життя. Але передували цьому роки сумлінного навчання, постійної самоосвіти, самовдосконалення, напруженої роботи і тривалих наукових пошуків.

Найбільший вплив на формування характеру майбутнього науковця мали батьки. Саме від батька Л. Мацкевий успадкував важливі риси: працелюбність, наполегливість, виваженість, скрупульозність. Георгій Мацкевий прищепив синові знакові цінності: почуття справедливості, вагу власного слова, любов до книги, зокрема до історичної літератури. Мати – Поліна Мацкева (Гордієнко) – передала основні життєві мудрості: шану й почуття любові до рідної землі, української культури й традицій. Ці материнсько-батьківські настанови й цінності Л. Мацкевий зберіг і проніс через усе життя. Вони допомагали йому у хвилини вагань і прийняття правильного рішення, ставали в нагоді у нелегких життєвих ситуаціях.

До утвердження життєвого вибору майбутнього археолога долучилися шкільні вчителі. Як згадував сам Л. Мацкевий, таємне викладання українською мовою та захопливі розповіді шкільного історика, директора школи І. Новійчука, який вчив своїх учнів шанувати рідну й світову давнину, позитивно вплинули на подальший науковий поступ майбутнього вченого.

Вищу освіту Л. Мацкевий здобув у Київському державному університеті (КДУ), куди вступив 1957 р. на історико-філософський факультет. Паралельно з навчанням займався науковою роботою та вів активне громадське життя: брав участь у студентських конференціях, був старостою археологічного гуртка, головою студентського наукового товариства. Саме у студентські роки розпочалася його наукова кар'єра. На формування світогляду молодого науковця вплинули лекції відомих археологів: Лазаря Славіна, Михайла Брайчевського, Дмитра Телегіна, Сергія Бібікова й інших, які він слухав під час навчання на кафедрі археології і музеєзнавства. Крім цього, активно займався самоосвітою: багато читав, відвідував наукові гуртки, брав участь у наукових обговореннях та дискусіях. Ще студентом КДУ Л. Мацкевий здобув перший досвід проведення польових археологічних робіт – був учасником експедицій під керівництвом С. Бібікова, Ю. Колосова, О. Лескова, А. Щепінського, Є. Веймарна, П. Шульца. За завданням С. Бібікова провів перші археологічні дослідження у Криму й на Херсонщині. Результати цих робіт опубліковані в наукових виданнях. Відмінна теоретична підготовка, практичні навички проведення археологічних розкопок, вміння аргументовано відстояти свої погляди спричинилися до того, що вже зі студентської лави Л. Мацкевий мав певний авторитет серед світил тогочасної археологічної науки.

Крім наукової діяльності, у студентські роки Л. Мацкевий активно займався спортом: був головою студентського спортбюро, брав участь у змаганнях, захищав прапори рідного вишу, перемагав. Ще школярем, у 1952 р., став чемпіоном Києва з метання диска. Також займався легкою атлетикою, зокрема десятиборством, плаванням, важкою атлетикою, фехтуванням, футболом, волейболом. Згодом ця спортивна підготовка знадобилася археологові-польовику в численних експедиціях.

Студентом Л. Мацкевий мав інші цікаві захоплення: писав вірші (це вдавалося йому ще зі шкільних років), співав у хорі – навіть був солістом. До речі, написання віршів – його “візитівка”. Він присвячував їх учасникам експедиції, колегам-науковцям, сусідам, приурочував до певних подій чи дат. Кожен його виступ на засіданнях спецрад із захисту дисертацій закінчувався виголошенням римованих рядків на адресу здобувача. Але найтепліші й найніжніші віршовані рядки присвятив дружині Альбіні Миколаївні.

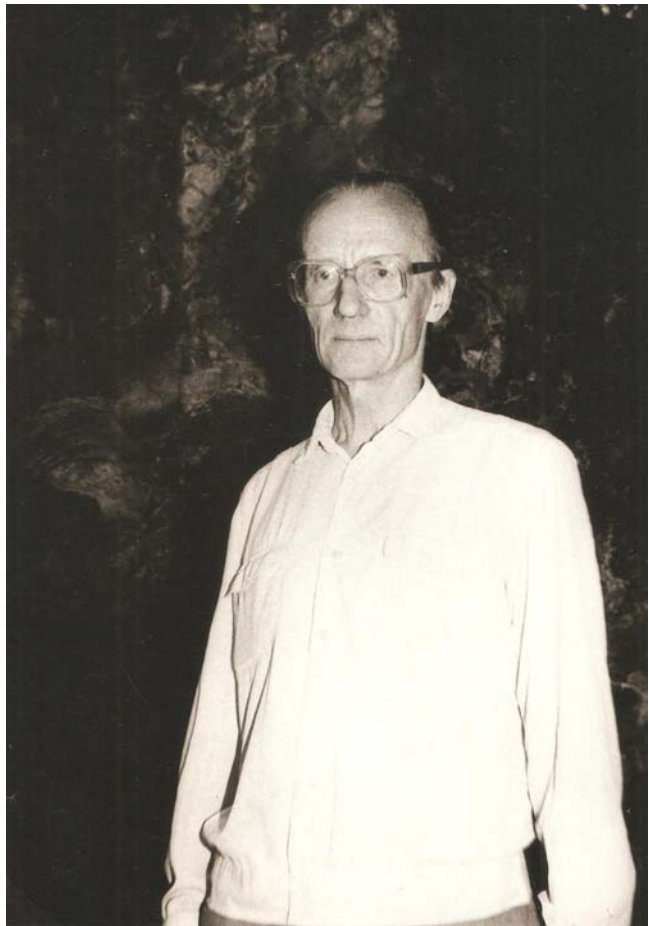

Рис. 2. Леонід Мацкевий на Чортових скелях біля Львова. 1994 рік. Світлина з приватного архіву
Fig. 2. Leonid Matskevych on Chortovi skeli near Lviv. 1994. Photo from private archive

У 1962 р. Л. Мацкевий із відзнакою закінчив КДУ й отримав скерування на навчання в аспірантурі. Здавалося, ось він – старт наукової кар'єри! Але вчорашній студент не мав трудового стажу, необхідного для зарахування. Довелося відтермінувати вступ до аспірантури й підписати призначення на роботу до Керченського історико-археологічного музею (КІАМ). Так розпочався кримський період життя Л. Мацкевого. Спочатку молодий дипломований спеціаліст проводив екскурсії. У нагоді став досвід, набутий за час студентських навчальних практик у музеях Києва, Москви, Ленінграда. Працюючи в КІАМ, обіймав посади завідувача відділу давньої історії, головного охоронця фондів і заступника директора з наукової роботи. Також у цей період вийшли друком його перші серйозні дослідницькі статті в наукових виданнях “Советская археология”, “Тези Секції палеоліту Пленуму ІА АН СРСР”. Водночас Л. Мацкевий активно займався популяризацією археології, публікуючи численні газетні замітки, та проводив археологічні розвідки. Під час однієї з них, на схилах г. Мітридат, він відкрив розоране поховання із досить цікавими знахідками. Один артефакт став справжнім відкриттям – великий уламок стели, оздобленої горельєфним зображенням постатей воїна і зброєносця, датований IV ст. до н. е. Це – перший артефакт, виконаний із місцевого вапняку, який репрезентував школу Фідія на території колишнього СРСР.

Доля сприяла польовим пошукам, творчим старанням і формуванню наукового доробку молодого дослідника. Весною 1963 р. Л. Мацкевий відкрив пам'ятку на о. Хортиця. Незважаючи на щільний графік обов'язкових занять під час проходження військової перепідготовки, він знаходив час і сили на археологічні розвідки.

Зібраний польовий матеріал, накопичений науковий доробок і рекомендації провідних археологів (С. Бібікова, П. Борисковського, О. Черниша, І. Свешнікова) додали впевненості у виборі подальшої наукової кар'єри. Отримавши рекомендацію Керченської сесії Одеського археологічного товариства, Л. Мацкевий у 1967 р. вирушив до Москви вступати до аспірантури. У конкуренції з іншими претендентами йому все ж вдалося вибороти єдине місце у стаціонарній аспірантурі при секторі палеоліту Ленінградського відділення Інституту археології Академії наук СРСР (ІА АН СРСР). Аспірант із головою поринув у роботу. Можна було позаздрити настирливості, наполегливості, самодисципліні й неймовірній працездатності молодого науковця! До того ж, він “розривався” між Ленінградом і Керчю, де залишилася його сім'я – дружина, трирічний син Олег і щойно народжена донька Оксана. Незважаючи на всі труднощі й перешкоди, за два роки Л. Мацкевий подав до захисту дисертаційну роботу на тему “Мезоліт і неоліт Керченського півострова”. Згодом захистив в ІА АН СРСР. Її одноставно підтримали й позитивно оцінили всі члени спеціалізованої вченої ради, ухваливши рішення: залишити молодого кандидата історичних наук працювати в ІА АН СРСР. Це знову видавалося чудовим початком наукової кар'єри. Але доля й тут втрутилася в хід подій і знову розпорядилася по-іншому. Через особисті обставини Л. Мацкевий змушений був повернутися на південь. Цього разу – в Кубанський державний університет (м. Краснодар), де працював викладачем (1971–1973). Але мрія про наукову діяльність і кар'єру не покидала його. Паралельно з викладанням продовжував займатися археологією.

У кінці 1960-х та на початку 1970-х років Л. Мацкевий опублікував серію важливих археологічних праць. Зокрема, закінчив монографію “Мезоліт і неоліт Східного Криму” та надрукував статті в журналі “Советская археология”. Науковець опрацював власний типологічний лист мезолітичного крем'яного інвентарю. У цей період учений активно співпрацює із фахівцями з різних галузей: у співпраці з Г. Пашкевич проводив палеоекологічні дослідження; у співавторстві з А. Шером займався математичним аналізом археологічного матеріалу. Леонід Мацкевий високо цінував міжгалузеву співпрацю в археології, вважаючи, що міждисциплінарний аналіз пам'яток сприяє їх комплексному вивченню. А це дає цілісне уявлення про існування первісних людських популяцій у їх природному середовищі.

Останні 40 років життя й наукової діяльності вченого були пов'язані з містом Лева та Західною Україною. Уперше Л. Мацкевий, учасник етнологічно-археологічної університетської

експедиції, потрапив до Львова ще студентом КДУ. Про це згадував у статті “Зустріч з Іваном Петровичем і Романом Івановичем Крип’якевичами” [Мацкевий, 2016]. Це було перше його знайомство з львівською інтелігенцією та науковою спільнотою Галичини. Спілкування позитивно вплинуло на подальшу наукову та громадську діяльність дослідника на заході України. За півтора десятки років він вдруге приїхав до Львова. На цей раз за власним бажанням, зі сім’єю і назавжди.

Всі ці 40 років Л. Мацкевий пропрацював в одній науковій установі – Інституті українознавства ім. І. Крип’якевича Національної академії наук України (ІУ НАНУ; до 20.01.1993 р. – Інститут суспільних наук Академії наук УРСР (ІСН АН УРСР)). Він пройшов шлях від наукового співробітника до керівника відділу археології. Від 1973 р. – начальник Львівської обласної та Прикарпатської археологічних експедицій ІУ НАНУ. Успішно поєднував науково-польові дослідження з адміністративно-керівною роботою в Інституті українознавства та викладацькою роботою у Львівському національному університеті імені Івана Франка. У 1981 р. йому присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника. Пізніше обіймав посади завідувача сектора первісної археології (1993–1996) та завідувача відділу археології (1997–2003); провідного наукового співробітника відділу археології ІУ НАНУ (2004–2009). Паралельно з науковою діяльністю Л. Мацкевий займався викладацькою роботою: у 1999–2000 рр. був професором Львівського державного університету ім. І. Франка, читав лекції з палеоекології, проводив археологічні практики зі студентами.

У 1980-х роках Л. Мацкевий започаткував фактично новий напрям у вивченні давніх пам’яток регіону – комплексні міждисциплінарні дослідження печер заходу України. У 1983 р. у журналі “Советская археология” вийшла праця “Природне середовище та мезоліт заходу України” (у співавторстві з О. Адаменком, Г. Пашкевич і К. Татариним). Наступного року англomовний варіант цієї статті опублікувало видання “Soviet Anthropology and Archaeology”. Так, автори – фахівці з різних наукових галузей – підсумували масштабні багаторічні польові роботи на мезолітичних пам’ятках регіону. Були науково опрацьовані результати робіт й аргументована доцільність проведення на археологічних пам’ятках міждисциплінарних досліджень.

Найвагоміші археологічні відкриття Л. Мацкевий зробив, досліджуючи печери заходу України. У 1987 р. під його керівництвом розпочалися дослідження печерно-скельного ансамблю в ур. Прийма на Львівщині, які тривали майже 20 років. На цьому п’ятирусному об’єкті зафіксовані культурні шари пізнього Середньовіччя, ранньозалізного часу, доби ранньої бронзи, енеоліту, мезоліту та пізнього і раннього палеоліту. Цю пам’ятку археолог вважав однією з найзнаковіших у своїй науковій кар’єрі. Знахідки з Прийми опрацьовані й

Рис. 3. Леонід Мацкевий. 2008 рік. Світлина Г. Панахид

Fig. 3. Leonid Matskevych. 2008. Photo made by H. Panakhid

описані в монографіях науковців НАНУ, РАН і численних статтях, опублікованих в Україні та поза її межами.

Інша важлива пам'ятка, яку відкрив Л. Мацкевий, – навіс Львів VII (Чортові скелі). Комплексні дослідження цього об'єкта також дали вагомі результати. У верхньому палеолітичному шарі (12110–11550 calBC) виявлено уламок рогу північного оленя, на якому збереглося одне з найдавніших хрестоподібних зображень. Цей артефакт експонувався на виставці “Хрести в історії України” у Софії Київській і був рекомендований для виставки у Ватикані. А в нижньому культурному шарі пам'ятки Львів VII зафіксовано найдавніші сліди перебування людини на території сучасного Львова (Кі-5415 – 27200±170 BP).

У квітні 1991 р. Л. Мацкевий захистив докторську дисертацію “Мезоліт заходу України” на спецраді при Московському державному університеті. Цього ж року у видавництві “Наукова думка” вийшла однойменна монографія.

Рис. 4. Леонід Мацкевий (ліворуч) з геоморфологом Романом Гнатюком на конференції “Археологія заходу України”. 2012 рік. Світлина Г. Панахид

Fig. 4. Leonid Matskevych (from the left side) with geomorphologist Roman Gnatiuk during the conference “Archaeology of the West of Ukraine”. 2012. Photo made by H. Panakhyd

Упродовж багатьох років Л. Мацкевий був членом спеціалізованої вченої ради ІУ НАНУ та Інституту народознавства НАНУ. Неодноразово – опонентом докторських і кандидатських дисертацій в ІУ НАНУ, ІА НАНУ, Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова. У 2014–2015 рр. доктор історичних наук Л. Мацкевий обраний професором Львівської національної академії мистецтв і членом спеціалізованої вченої ради цього ж вишу.

Вражаючу працездатність Л. Мацкевого ілюструє його об'ємний науковий доробок. Вчений – автор і співавтор 30 монографій, понад 600 наукових та науково-популярних статей, опублікованих у 24-х країнах. Брав активну участь у фахових наукових конференціях в Україні та за кордоном. Був багаторічним учасником міжнародних археологічних конференцій у Жешові, Кросно, Варшаві (Республіка Польща), Львові, Києві, Галичі, Жовкві, Одесі (Україна), Санкт-Петербурзі (Росія), Будапешті (Угорщина), Бардейові (Словаччина), Лейпцигу (Німеччина) й інших містах. Підтримував багаторічні дружні стосунки з багатьма українськими та зарубіжними колегами-археологами.

Леонід Мацкевий – не лише науковець-теоретик, а й археолог-польовик із багаторічним досвідом. Перші практичні навички та безцінний досвід проведення польових археологічних робіт здобув ще у студентські роки. Загалом за 50 (!) польових сезонів (1958–2009) брав участь у 130 археологічних експедиціях, з яких 108 очолював. Лише на заході України учений відкрив близько 450 археологічних пам'яток, стаціонарно дослідивши понад 50 із них. Результатом плідної наукової роботи Л. Мацкевого було обґрунтування доби мезоліту й неоліту на Херсонщині, мезоліту на Північному Кавказі та Закарпатті. Учений розробив періодизацію та здійснив культурну атрибуцію мезолітичних й неолітичних пам'яток східного Криму. Л. Мацкевому належить виокремлення, періодизація та характеристика локальних мезолітичних культурних спільнот на заході України.

Рис. 5. Леонід Мацкевий (праворуч) з Г. Панахид і професором Я. Махніком на конференції у м. Жешів (Польща)

Fig. 5. Leonid Matskevych (from the right side) with H. Panakhyd and Professor J. Machnik during the conference in Rzeszów (Poland)

До заслуг Л. Мацкевого належить вагомий внесок у розвиток українського музейництва. Науковець брав участь у створенні музейно-виставкових експозицій Керченського, Феодосійського, Бродівського, Миколаївського (на Львівщині), Жидачівського й інших музеїв.

Був одним з ініціаторів створення й активним будівничим Археологічного музею ІУ НАНУ та Музею найдавніших пам'яток Львова.

Леонід Мацкевий – член Асоціації археологів Європи (2000), почесний член Товариства Лева (2001). Нагороджений медалями Юрія Дрогобича (1985) і Маркіяна Шашкевича (1993), Почесною грамотою Президента НАН України Бориса Патона (2001), іншими відзнаками.

Невтомний працелюб до останніх днів життя плекав амбітні плани й займався улюбленою справою – писав наукові статті, брав участь у роботі спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій. Цікавився громадсько-політичним життям; важко переживав події на малій Батьківщині – Донбасі.

Ми познайомилися з Леонідом Георгійовичем весною 1991 р. Я тоді навчалася на географічному факультеті Львівського державного університету ім. І. Франка. Вчений завітав до нас у пошуках студентів, охочих провести частину літніх канікул в археологічній експедиції. Науковець так цікаво розповідав про археологію й польові будні, що вже влітку цього ж року кілька студентів-географів працювали у Прикарпатській археологічній експедиції Інституту суспільних наук АН. Крім нас, були студенти з інших факультетів, а також археологи, вчителі, художники, спелеологи, військові. Шеф (саме так ми називали Л. Мацкевого) виявився строгим і вимогливим. У польовому таборі панував порядок, потрібно було дотримуватися розпорядку дня, виконувати свої обов'язки, не лінуватися, а багато працювати. Керівник демонстрував це власним прикладом. Одні учасники покидали експедицію, на їх місце приходили інші. Але ті, які залишилися, створили довголітнє міцне ядро Прикарпатської та Львівської археологічних експедицій ІУ НАНУ. Незважаючи на те, хто яку професійну дорогу обрав згодом, для кожного з нас це був безцінний життєвий досвід. Ми відпрацювали під керівництвом Леоніда Георгійовича 23 польові археологічні сезони, проводячи розвідки та розкопки на території Львівщини, Івано-Франківщини, Тернопільщини. Від Шефа ми вчилися обов'язковості, відповідальності, скрупульозності. А він зліпив із нас команду однодумців, надійних друзів, на допомогу яких можна розраховувати в будь-яких життєвих ситуаціях. Ми вдячні долі, що нам поталанило працювати поруч із ним.

По-дитячому наївний, по-старечому досвідчений, у свої 80 років Л. Мацкевий був трохи романтиком, трохи прагматиком, трохи оптимістом, трохи скептиком. У цій особистості поєднувалися життєва мудрість і людська простота; строгість характеру і відкритість душі. Леонід Мацкевий був завзятим вболівальником, любив спортивну статистику, стежив за спортивними подіями. Єдине, що могло змусити його відкласти написання наукової статті, – трансляція цікавого футбольного матчу. Турботливий дідусь гордився досягненнями своєї онуки Інги – чемпіонки Києва з художньої гімнастики й призерки міжнародних конкурсів.

Життя Л. Мацкевого – приклад того, як втілити в життя дитячу мрію, долаючи перешкоди й виклики. Завдяки невтомній праці, величезним зусиллям волі, відповідальності та старанню він став справжнім Науковцем, Археологом. Його наукові концепції обговорюватимуть, піддаватимуть детальному аналізу, критикуватимуть – це цілком природно для наукового середовища. Проте непохитним залишиться твердження про величезний вклад Л. Мацкевого в дослідження мезоліту й неоліту України. Ідеї, методи та напрацювання вченого впливатимуть на сучасні й наступні покоління археологів.

Леонід Мацкевий не носив вишиванки. Його патріотизм і любов до України вимірювалися іншими показниками – 60 років життя присвятив дослідженню її найдавнішого минулого.

Леонід Мацкевий відійшов у вічність 30 травня 2019 року. Похований на Голосківському кладовищі у Львові.

Спочивайте з Богом, Шефе...

Список выбраних праць

1960

Секція історії і філософії // Вісник Наукового студентського товариства Київського університету. – Київ, 1960. – № 1. – Вип. 1. – С. 6–9.

1962

Археологічні розвідки в Бахчисарайському районі Кримської області (1960–1961 рр.) // Студентські наукові праці КДУ. – Київ, 1962. – Збірник ХХІХ. – С. 3–10.

1965

Археологические разведки в Цюрупинском районе Херсонской области (1961–1962 гг.) // Краткие сообщения о полевых археологических исследованиях Одесского государственного археологического музея за 1963 год. – Одесса, 1965. – С. 20–35.

1966

Мезолитические стоянки и местонахождения на Керченском полуострове // Советская археология. – Москва, 1966. – № 3. – С. 125–132.

1968

Из археологических работ Керченского музея // Археологические исследования на Украине в 1967 году. – Киев, 1968. – Вып. II. – С. 97–99.

Работы первобытной экспедиции Керченского музея // Археологические открытия 1967 года. Москва, 1968. – С. 204–205.

1969

Мезолитические стоянки Восточного Крыма // Краткие сообщения Института археологии АН СССР. – Вып. 117. Каменный век. – Москва, 1969. – С. 44–53.

1970

Мезолит и неолит Керченского полуострова. Исторические науки. – 07.575 – археология. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата исторических наук / АН СССР. Институт археологии. – Москва–Ленинград, 1970. – 32 с.

Новые памятники каменного века в Восточном Крыму // Археологические открытия 1969 года. – Москва, 1970. – С. 215–216 (співавт. *В. Ф. Петрунь*).

1971

Опыт типологической классификации мезолитических индустрий Крыма (мезолит-неолит) // Советская археология. – Москва, 1971. – № 1. – С. 3–18.

Попередні підсумки досліджень пам'яток кам'яного віку на Керченському півострові // Український історичний журнал. – Київ, 1971. – № 4. – С. 148–151.

1972

Некоторые вопросы комплексного изучения мезолита и неолита Крыма // XV Научная конференция Института археологии АН УРСР, посвящена 50-річчю створення СРСР. Тези пленарних і секційних доповідей (Результати польових археологічних досліджень 1970–1971 років на території України). – Одеса, 1972. – С. 76–79.

Поселения каменного века на Кубани // Археологические открытия 1971 года / АН СССР. Институт археологии; отв. ред. Б. А. Рыбаков. – Москва: Наука, 1972. – С. 115.

1973

К палеогеографии Керченского полуострова времен мезолита и неолита // Советская археология. – Москва, 1973. – № 2. – С. 123–138 (співавт. *Г. А. Пашкевич*).

1974

О работах Прикарпатской мезолито-неолитической экспедиции // Археологические открытия 1973 года. – Москва, 1974. – С. 307–308 (співавт. *В. С. Артюх*).

Исследования Среднеднепровской экспедиции // Археологические открытия 1973 года. – Москва, 1974. – С. 341–342 (співавт. *И. К. Свешников*).

К методике сравнения распределений массовых находок по слоям // Советская археология. – Москва, 1974. – № 1. – С. 102–119 (співавт. *Я. А. Шер*).

1975

Исследование мезолита и раннего неолита в Ивано-Франковской, Львовской и Закарпатской областях в 1973–74 гг. // Новейшие открытия советских археологов. Тезисы докладов конференции. – Киев, 1975. – Часть 1. – С. 36–38.

1976

Работы на территории Львова и Львовской области // Археологические открытия 1975 года. – Москва, 1976. – С. 296–297 (співавт. *В. С. Артюх, В. И. Козак, Ж. Д. Симферовская, Г. Е. Боднар*).

Nezvisko XXI // Early Man News / Newsletter of the Commission for the Paleocology of Early Man of INQUA (International Association of Quaternary Research). – Tübingen, 1976. – № 1. – P. 15–16.

1977

Мезолит и неолит Восточного Крыма. – Киев, 1977. – 180 с.

Некоторые особенности мезолита Предкарпатья // Палеоэкология древнего человека. К X конгрессу INQUA (Великобритания, 1977). – Москва, 1977. – С. 123–129.

Исследования в Прикарпатье // Археологические открытия 1976 года. – Москва, 1977. – С. 337–338 (співавт. *О. М. Адаменко, Б. А. Василенко, В. С. Артюх*).

1978

Исследования мезолита и неолита Прикарпатья, Закарпатья и Западной Подолии в 1976–1977 гг. // Археологические исследования на Украине в 1976–1977 гг. Тезисы докладов XVII Конференции Института археологии АН УССР, Ужгород, апрель 1978 года. – Ужгород, 1978. – С. 28–29.

Моршин // История городов и сёл Украинской ССР в двадцати шести томах. Львовская область. – Киев, 1978. – С. 661–666 (співавт. *Я. Д. Исаевич*).

Работы в Предкарпатье и Поднестровье // Археологические открытия 1977 года. – Москва, 1978. – С. 356–357 (співавт. *О. М. Адаменко, В. С. Артюх*).

1979

Пошуки, знахідки, дослідження. З давнини Львова і його околиць // Пам'ятники України. – Київ, 1979. – № 3 (41). – С. 56.

Работы в Старуне // Археологические открытия 1978 года. – Москва, 1979. – С. 366–367 (співавт. *О. М. Адаменко, Б. А. Василенко*).

1980

Дослідження пам'яток доби мезоліту та раннього неоліту на Західному Поділлі, Передкарпатті та Закарпатті // Тези доповідей V-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1980. – С. 111–112.

Malye Dorogostai I // Early Man News 1978/79. № 3/4 / Newsletter for Human Paleocology; Edited of the Commission for the Paleocology of Early Man of INQUA (International Association of Quaternary Research). – Tübingen, 1980. – P. 34 (співавт. *В. М. Коноплюа*).

Kamyannya I // Early Man News 1978/79. № 3/4 / Newsletter for Human Paleocology; Edited of the Commission for the Paleocology of Early Man of INQUA (International Association of Quaternary Research). – Tübingen, 1980. – P. 37–38.

1981

Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку. – Київ, 1981. – 312 с. (співавт. *І. П. Герета, Р. Т. Грибович, М. А. Пелещин, М. Ф. Потушняк, В. П. Савич, І. К. Свешніков, О. П. Черниш*).

Новые мезолитические и неолитические поселения Краснодарского края // Советская археология. – Москва, 1981. – № 1. – С. 134–150.

Первісні мисливці Прикарпаття // Наука і суспільство / Товариство “Знання” УРСР. – Київ, 1981. – № 12. – С. 45–46 (співавт. *О. М. Адаменко, Б. А. Василенко*).

1982

Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза. – Київ, 1982. – 196 с. (співавт. *Л. І. Крушельницька, І. К. Свешніков, Е. А. Балагурі, І. П. Герета, І. І. Попович*).

Палеогеографія і господарська діяльність людини у Північно-Західному Поділлі кам'яної доби // Проблеми історичної географії Поділля. – Кам'янець-Подільський, 1982. – С. 48–50.

Powrót do Staruni // Z otchłani wieków. Rocznik XLVIII. – Wrocław-Warszawa, 1982. – № 1–3. – С. 60–64.

1983

Исследования в западных областях Украины // Археологические открытия 1981 года. – Москва, 1983. – С. 288–289.

Природная среда и мезолит запада Украины // Советская археология. – Москва, 1983. – № 1. – С. 5–29 (співавт. *О. М. Адаменко, Г. А. Пашкевич, К. А. Татаринов*).

1984

Вулканические стекла в мезолите запада УССР // Reports. 3-rd Seminar on petroarchaeology. – Plovdiv, 1984. – P. 168–175 (співавт. *Е. П. Рыбачёк*).

The Natural Environment and the Mesolithic period in the Western Ukraine // Soviet anthropology and archaeology. – New York, 1984. – Vol. XXII. – № 4. – P. 30–71 (співавт. *О. М. Адаменко, Г. А. Пашкевич, К. А. Татаринов*).

1985

Вопросы этнокультурной истории и периодизации мезолита запада УССР // Всесоюзная конференция “Достижения советской археологии в XI пятилетке”. Тезисы докладов. – Баку, 1985. – С. 238–240.

Работы в западных областях Украины // Археологические открытия 1983 года. – Москва, 1985. – С. 315–317.

1986

Взаимосвязь человека с окружающей средой в эпоху мезолита на западе УССР // Проблемы социальной экологии. Часть II. Тезисы докладов Первой всесоюзной конференции (г. Львов, 1–3 октября 1986). – Львов, 1986. – С. 61–62 (співавт. *И. М. Гунёвский*).

Некоторые итоги изучения палеолита и мезолита северо-запада Полесья // Вестник Львовского университета. – Серия геологическая. – Львов, 1986. – Выпуск 9. – С. 35–43 (співавт. *В. С. Артюх, Ю. М. Влашинец, В. В. Сукач*).

Поселения каменного века. Вопросы терминологии, дефиниции, унификации и классификации понятий // Четвертичная геология и первобытная археология Южной Сибири. Тезисы докладов (2–8 июня 1986 г., Улан-Удэ). – Улан-Удэ, 1986. – Ч. 1. – С. 14–16.

Стратиграфические условия залегания мезолита запада УССР // Корреляция отложений, событий и процессов антропогенеза. Тезисы докладов VI Всесоюзного совещания по изучению четвертичного периода. Кишинев, сентябрь 1986 г. – Кишинёв, 1986. – С. 195 (співавт. *А. Л. Александровский*).

1987

Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья (каменный век). – Киев, 1987. – 132 с. (співавт. *Р. Т. Грибович, М. А. Пелецишин, В. П. Савич, А. П. Черныш*).

Исследования Прикарпатской и Яворовской экспедиции // Археологические открытия 1985 года. – Москва, 1987. – С. 371–372.

К вопросу о некоторых демографических процессах в мезолите запада УССР // Проблемы археологии степной Евразии. – Кемерово, 1987. – Ч. 1. – С. 152–154 (співавт. *И. М. Гунёвский*).

Про демографію і продуктивні сили у мезоліті південного заходу УРСР // VII Подільська історико-краєзнавча конференція (секція археології). Тези доповідей. – Кам'янець-Подільський, 1987. – С. 7–8 (співавт. *І. М. Гуньовський*).

1988

До географії господарської діяльності населення доби мезоліту на заході УРСР // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 180–182 (співавт. *І. М. Гуньовський*).

Мезоліт Волинської області // Минуле і сучасне Волині. Тези доповідей і повідомлень II-ї Волинської історико-краєзнавчої конференції 26–28 травня 1988. – Луцьк, 1988. – Ч. II. – С. 73–76.

1989

Археологічні дослідження в печерах і навісах Поділля // Тези доповідей восьмої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1989. – С. 6–7 (співавт. *І. М. Гуньовський, М. С. Демедюк*).

Найдавніше минуле Львова // Наука і суспільство. – Київ, 1989. – № 11. – С. 34–35.

Почвенно-стратиграфические условия залегания мезолита запада Украины // Четвертичный период. Палеонтология и археология. – Кишинёв, 1989. – С. 218–224 (співавт. *А. Л. Александровский*).

1990

Мезолит запада Украины. Исторические науки. Специальность – 07.00.06 – археология. Автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора исторических наук. – Москва, 1990. – 32 с.

Мезоліт Тернопільської області // Тези доповідей і повідомлень I Тернопільської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. – Тернопіль, 1990. – Частина I. – С. 30–33.

Природные условия обитания человека каменного века в Украинских Карпатах // Четвертичный период: Методы исследования, стратиграфия и экология. VII Всесоюзное совещание. Тезисы. – Галлинн, 1990. – Том II. – С. 168 (співавт. *М. С. Демедюк*).

1991

Дослідження в печерних порожнинах Поділля // Тези доповідей десятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1991. – С. 8–9 (співавт. *І. М. Гуньовський*).

Дослідження пам'яток на Волині // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 1991. – С. 9–11 (співавт. *В. С. Артюх*).

Мезолит запада Украины. – Киев, 1991. – 148 с.

1992

Є. Й. Сіцинський про печери на Поділлі // Тези доповідей одинадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1992. – С. 18–19.

Мезолітична культура Вороців-Старуна // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. – Вип. 2: Тези виступів на науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю від дня народження Маркіяна Смішка. – Львів, 1992. – С. 13–15.

Caves as a Source in the Study of the Material and Spiritual Culture of Prydnistrovیا // 2nd International Conference “Problems and Methods in Historical Archaeology”. Abstracts. Kamianets-Podilsky, 18–21 August 1992. – Toronto–L'viv, 1992. – P. 24–25.

1993

До питання використання печерних утворів Подільських товтр // Подільський національний парк: доцільність і проблеми створення. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 23–24 вересня 1993 року. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 106–108 (співавт. *І. М. Гуньовський*).

Дослідження в печерному комплексі Прийма I // *Studia Archaeologica*. – Львів, 1993. – Вип. 1. – С. 50–58.

Дослідження печерних комплексів Поділля // Подільське братство. Інформаційний вісник. – Кам'янець-Подільський, 1993. – № 3. – С. 41–44.

Найдавніше минуле // Миколаївське Придністров'я. – Львів, 1993. – С. 27–30.

Некоторые итоги изучения древнейшего прошлого Шацкого Поозерья // Час, помнікі, людзі. Памяці рэпрасаваных археолагаў. Тэзісы дакладаў Міжнароднай канферэнцыі. Мінск, 27–30 кастрычніка 1993 г. – Мінск, 1993. – С. 79–82 (співавт. *В. С. Артюх*).

Map of the tanged points in the Western Ukraine // Tanged points Cultures. Lublin, 13–16 September 1993. Abstracts. – Lublin, 1993. – P. 28.

1994

Відкриття п'ятого ярусу печерного комплексу Прийма I // Наукові записки. – Вип. II–III / Львівський історичний музей. – Львів, 1994. – С. 298–301 (співавт. *М. Демедюк*).

Коли ще в печерах водились леви та ведмеді // Зелені Карпати. – Ужгород–Рахів, 1994. – № 1–2. – С. 37–41 (співавт. *В. Гуменюк*).

Печерні комплекси як джерело з історичного краєзнавства // Історичне краєзнавство і національне виховання. Матеріали науково-практичної конференції. Львів, 27 травня 1994 р. – Львів, 1994. – С. 59–62.

1995

До питання про найдавніше заселення території сучасного Львова та його околиць // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 1995. – Вип. 6. – С. 47–59.

К проблеме взаимосвязи мамонта и антропогенного фактора // Цитология. – Санкт-Петербург, 1995. – Т. 37. – № 7. – С. 628.

Мезоліт Закарпатської області // Проблеми археології Східних Карпат. Матеріали II-ї Народознавчої конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження Тиводара Легоцького (Мукачево, 26–27 жовтня 1990 р.). – Ужгород, 1995. – С. 37–50.

Мезоліт Хмельниччини // Південно-Східна Волинь: наука, освіта, культура. Матеріали регіональної науково-краєзнавчої конференції. – Хмельницький–Шепетівка, 1995. – С. 58–61.

Нові печерні культові пам'ятки Дністровського каньйону // Історія релігій в Україні. Тези повідомлень Міжнародного V Круглого столу (Львів, 3–5 травня 1995 року). – Київ–Львів, 1995. – Т. 1. – С. 41–43 (співавт. *В. Артюх*).

Interrelations of Fauna, Anthropogenous Factors and other Elements of Ecosphere in the West of the Ukraine during Late Palaeolith // An Evolution of Ecosystems. Abstracts. – Moscow, 1995. – P. 61.

We are very interested in collaboration // Newsletter. – Durham (England), 1995. – № 3. – P. 12.

1996

Roboty prykarpats'koj ekspedicii u 1995 r. // Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. – Rzeszów–Krosno–Przemysł–Sandomierz–Tarnów, 1996. – Tom XVII. – S. 323–326 (співавт. *S. Orlovskyi, H. Panakhyd*).

The Western Ukraine: From the Mesolithic to the Neolithic // From the Mesolithic to the Neolithic. Szolnok. – Szolnok, 1996. – P. 8–10.

1997

Пещерные памятники эпохи палеолита запада Украины // Пещерный палеолит Урала. Материалы Международной конференции 9–15 сентября 1997 года. – Уфа, 1997. – С. 22–23.

До питання про найдавніше минуле Косівщини // Старожитності Косівщини. Історичні нариси. – Івано-Франківськ, 1997. – С. 49–62 (співавт. *М. Бандрівський, О. Мацюк, П. Сіреджук*).

On the Works in the Uytua Cave near Odaiv village on Dnister // Third Annual Meeting of the European Association of Archaeologists. Ravenna (Italy) 24–28 September 1997. – Ravenna, 1997. – P. 19–20 (співавт. *V. S. Artiukh, H. I. Panakhyd*).

1998

До проблеми найдавнішого заселення міста Стрия // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. – Вип. 5: ПРОСФΩΝΗΜΑ. Історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю академіка Ярослава Ісаєвича. – Львів, 1998. – С. 393–398.

Багатогранність таланту Ігоря Свешнікова // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 1998. – Вип. 7: Постагі української археології. – С. 53–55.

Мезоліт Українських Карпат // Carpatica – Карпатика. – Випуск 5: Старожитності Верхнього Потисся та суміжних регіонів. – Ужгород, 1998. – С. 24–44.

Питання найдавнішого заселення Миколаївщини // Миколаївщина. – Львів, 1998. – Том 1. – С. 8–38.

1999

Вопросы типологии и трасологии на примере типологиста мезолита запада Украины // Современные экспериментально-трасологические разработки в археологии. Первые Семёновские чтения. Тезисы докладов международной научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения С. А. Семенова 30 января – 5 февраля 2000 г. – Санкт-Петербург, 1999. – С. 125–127.

Карта пам'яток с черешковими остриями запада України // Tanged Points Cultures in Europe. Read at the International Archaeological Symposium. Lublin, September, 13–16, 1993. – Lublin, 1999. – P. 241–255.

Етнокультурні єдності в добу мезоліту заходу України // Матеріали міжнародної археологічної конференції “Етнічна історія та культура населення степу та лісостепу Євразії (від кам’яного віку по раннє середньовіччя)”. – Дніпропетровськ, 1999. – С. 15–17 (співавт. *Д. Р. Лещух*).

2000

Проблеми хронології неолита запада України // Хронологія неолита Восточної Європи. Тезиси докладов Міжнародної конференції, посвященої пам’яті д. и. н. Н. Н. Гуриной. Санкт-Петербург. 27 ноября – 2 декабря 2000 г. – Санкт-Петербург, 2000. – С. 51–54.

60 років Відділу археології Інституту українознавства ім. Івана Крип’якевича НАН України // Археологія. – Київ, 2000. – № 4. – С. 151–153.

Living, Production and Storage Features in Sites of Western Ukraine // 6th Annual Meeting European Association of Archaeologists. Final programme and abstracts. Lisbon, Portugal 10th – 17th September 2000. – Lisbon, 2000. – P. 106.

2001

Зародження будівельного мистецтва у добу первісного суспільства: навч. посібник. – Львів, 2001. – 32 с. (співавт. *Т. М. Клименюк, Х. І. Ковальчук*).

Захід України: критерії визначення кінця палеоліту і початку мезоліту // Археологія. – Київ, 2001. – № 3. – С. 17–23.

Історико-природничі аспекти заселення людиною Середнього Подністров’я // Культурні грона Дністра: Мультинаціональна культурно-історична спадщина Наддністрянщини. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 6–13 (співавт. *Г. Панахид*).

Das Mesolithikum der äußersten Westukraine // From the Mesolithic to the Neolithic. Proceedings of the International Archaeological Conference held in the Damjanich Museum of Szolnok, September 22–27, 1996. – Budapest, 2001. – P. 313–337.

2002

Результати історико-археологічних досліджень печер заходу України // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2002. – Випуск 8: Давнє населення заходу України: екологія, історія, культура. – С. 27–32.

Деякі історико-природничі аспекти заселення людиною Середнього Подністров’я // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2002. – Випуск 8: Давнє населення заходу України: екологія, історія, культура. – С. 35–41 (співавт. *Г. Панахид*).

Мустьєрський комплекс у гроті Прийма I в Західному Поділлі // Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach polskich. – Krosno, 2002. – S. 17–35.

Результати інтердисциплінарного вивчення мезоліту заходу України // Нові технології в археології. – Київ–Львів, 2002. – С. 231–240.

Спосіб життя населення заходу України на межі палеоліт-мезоліт // Археологія. – Київ, 2002. – № 2. – С. 19–25.

W sprawie przedlatopisowego zaludnienia terytorium Lwowa // Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura. – Tom IV. – Kraków, 2002. – Prace monograficzne № 326. – S. 17–29.

On the issue of the Mesolithic and Neolithic of Kerch-Taman’ littoral and Azov-Black Sea basin // 8th EAA Annual Meeting 24–29 September 2002, Thessaloniki, Hellas. Abstracts book. – Thessaloniki, 2002. – P. 204.

2003

Більче-Золоте, печерне поселення // Енциклопедія історії України. – Київ, 2003. – Т. 1: А–В. – С. 293.

До питання про початок заселення печер України // Кам’яна доба України. – Київ, 2003. – Вип. 4: До 130-річчя відкриття Гінцівської стоянки. – С. 176–182.

Археологічні дослідження у Подністров’ї // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Археологія Тернопільщини. – Тернопіль, 2003. – С. 262–268 (співавт. *В. Артюх, М. Сохацький, В. Стецюк*).

2004

Львівська обласна експедиція: нові відкриття // Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України в 2003 році. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2004. – С. 31–32.

Голігради, археологічні пам'ятки // Енциклопедія історії України. – Київ, 2004. – Т. 2: Г–Д. – С. 135.

Печерні пам'ятки палеоліту та мезоліту у Верхньому Подністров'ї // Археологія. – Київ, 2004. – № 1. – С. 3–18.

2005

Верин // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2005. – Т. 4: В–Вор. – С. 268.

Знахідки кісток скелетів неандертальців поблизу с. Прийма // Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України в 2004 році. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2005. – С. 27–29 (співавт. Р. Гнатюк, І. Кочкін, О. Мазур, А. Найда, О. Стасик, О. Филипчук).

Підсумки досліджень палеоліту та мезоліту в печерах заходу України // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2005. – Вип. 9. – С. 90–134.

Archaeological sites in the Starunia area, fore-Carpathian region, Ukraine // Polish and Ukrainian geological studies (2004–2005) at Starunia – the area of discoveries of woolly rhinoceroses and other extinct vertebrates. – Warszawa–Kraków, 2005. – P. 45–52.

2006

Дослідження кісткових залишків з поселення неандертальського періоду // Український судово-медичний вісник. Піврічне науково-практичне видання. – Київ, 2006. – № 1 (19). – С. 4–9 (співавт. О. В. Филипчук).

Розробка зон охорони та режимів використання об'єктів археологічної спадщини на території історичного центру м. Львова. – Львів, 2006. – 100 с.

Archaeological Surface Survey in the Strvjaž River valley // Environment and man at the Carpathian foreland in the Upper Dnister catchment from Neolithic to early mediaeval period. Results of the Research of the Polish-Ukrainian expedition. – Kraków, 2006. – Part 1. – P. 106–125 (співавт. J. Machnik, V. Cyhylyk, R. Hrybovyč, V. Hupało, V. Petehyryč, E. Sosnowska, K. Tunia).

Mesolithic and Neolithic cultures and ecosystem of Kerch-Taman littoral and Azov-Black Sea basins // Extended Abstracts 2nd Plenary Meeting and Field Trip of Project IGCP–521 Black Sea – Mediterranean Corridor during the last 30 ky: Sea level change and Human adaptation (2005–2009). August 20–28, 2006, Odessa, Ukraine. – Odessa, 2006. – S. 124–126 (співавт. Н. Панахид).

2007

Археологічні дослідження в Старуні: підсумки та перспективи // Викопа фауна і флора останнього зледеніння. Korálna flora i fauna ostatniego zlodowacenia. Тези доповідей Другої Міжнародної наукової конференції до 100-річчя першої знахідки волохатого носорога в Старуні у 1907 році. Івано-Франківськ, 8–10 жовтня 2007 р. – Kraków, 2007. – S. 45–51 (співавт. Г. Панахид).

Нова пам'ятка середньовічного чинбарства на березі Полтви у Львові // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2007. – Вип. 11. – С. 358–366 (співавт. В. Войнаровський).

Роботи Прикарпатської експедиції // Археологічні дослідження в Україні 2005–2007 рр. Збірка наукових праць. – Київ–Запоріжжя, 2007. – Вип. 9. – С. 290–294 (співавт. І. Т. Кочкін, Г. І. Панахид, Т. М. Ткачук).

2008

Археологічні пам'ятки Львова. – Львів, 2008. – 224 с.

Підсумки та перспективи археологічних досліджень у с. Старуня // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2008. – Вип. 12. – С. 242–266 (співавт. І. Кочкін, Г. Панахид).

Роботи Львівської обласної експедиції 2007 року // Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України в 2007 році. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2008. – С. 48–51.

Старожитності Дрогобицького передгір'я. – Дрогобич, 2008. – 183 с. (співавт. В. Й. Козак).

2009

Кам'яна сировина у мезоліті заходу України // Surowce naturalne w Karpatach oraz ich wykorzystanie w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Muzeum Podkarpackie w Krośnie. Materiały konferencji, Krosno 25–26 listopada 2008 r. – Krosno, 2009. – S. 205–240 (співавт. В. Хмелевський, Г. Панахид).

Питання комплексного міждисциплінарного аналізу шарів енеоліту, ранньої бронзи та ранньозалізного часу з першого навісу Прийма I // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2009. – Вип. 13. – С. 80–101 (співавт. *М. Лосик, Г. Панахид*).

Sergei Bibikov and Prehistory of the North Pontic Area // Extended abstracts IGCP 521 – INQUA 0501. Fifth Plenary Meeting and Field Trip, Turkey, 22–31 August, 2009. – Izmir. – P. 66–67 (співавт. *P. Dolukhanov, H. Panakhid*).

2010

Транскарпатські культурно-історичні контакти у добу мезоліту на заході України // Transkarpackie kontakty kulturowe w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoce żelaza. – Krosno, 2010. – С. 139–176 (співавт. *H. Panakhid*).

Sergei Bibikov and the archaeology of Western Ukraine // INQUA 501 – IGCP 521. Sixth Plenary Meeting and Field Trip, Island of Rhodes, Greece, 27 September – 5 October 2010. Abstract Volume. – Rhodes, 2010. – P. 125–126 (співавт. *P. Dolukhanov, H. Panakhid*).

2011

Мезоліт і палеоекологія Галицько-Городенківського Подністер'я // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2011. – Вип. 15. – С. 35–63 (співавт. *Г. Панахид*).

Issues in the human use of caves in Western Ukraine // Abstract Volume INQUA 501 Seventh Plenary Meeting and Field Trip “Caspian – Black Sea – Mediterranean Corridor during last 30 ky: Sea Level change and human adaptive strategies” (2005–2011). – Odessa, 2011. – P. 133–134 (співавт. *H. Panakhid*).

2012

Археологічні пам'ятки Львова // Львів. Комплексний атлас. – Київ, 2012. – С. 43 (співавт. *Г. Панахид*).

Палеоліт і мезоліт Львівського Розточчя та суміжних територій // Фортеця. Збірник заповідника “Тустань”. – Львів: Колір ПРО, 2012. – Кн. 2. – С. 226–253 (співавт. *Р. Гнатюк, Г. Панахид*).

2013

Клепарів // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2013. – Т. 13: Киї – Кок. – С. 284.

Тиська культура // Енциклопедія історії України. – Київ, 2013. – Т. 10: Т – Я. – С. 87.

2014

Комарів – курганний могильник доби пізньої бронзи // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2014. – Т. 14: Кол – Кос. – С. 158.

2015

Ігор Кирилович Сवेशніков – людина, науковець, педагог і музейник // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. – Рівне, 2015. – Вип. XIII. – Част. 1: Матеріали наукової конференції присвяченої 100-річчю від дня народження Ігоря Кириловича Сवेशнікова. – С. 24–33.

2016

Зустріч з Іваном Петровичем і Романом Івановичем Крип'якевичами // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2016. – Вип. 28: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – С. 657–659.

Охоронно-рятувальні роботи Львівської експедиції Інституту українознавства НАН України в околицях Олеського замку // Галич і Галицька земля: досвід і проблеми збереження історико-археологічної спадщини середньовічних міст в Україні і Європі. – Галич, 2016. – С. 32–42.

2017

Магала // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2018. – Т. 18: Лт–Мал. – С. 435.

*Стаття: надійшла до редакції 27.07.2019
прийнята до друку 24.09.2019*